

Státní okresní archiv Cheb

Cech soukeníků a hřebíkářů Aš

1688–1836

Inventář

EL NAD č.: 1540

AP č.: 1571

PhDr. Jana Kolouchová

Cheb 2015

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení pomůcky	7
Seznam použitých pramenů a literatury	8

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	9
Inventární seznam	10

I. Vývoj původce archiválií

S rozvojem řemeslné výroby ve městech jsou spjaty i počátky bratrstev a cechů.¹ Nejenže měly působnost z hlediska spolčování, ale také sehrály svou úlohu v otázce sociální a náboženské. Charakter bratrských sdružení se postupně rozšířil o vlastní hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století vznikaly první cechovní organizace, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.² Ke slučování se městských řemeslníků v rámci jednoho nebo více výrobních oborů docházelo pod heslem „Amor et paritas.“³

Cechovní organizace měly svoji pevně stanovenou hierarchii. V jejich čelech stáli cechmistři spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Jejich volba musela být potvrzena městskou radou nebo vrchností. Cechmistr měl výkonnou a soudní moc a v první řadě dbal na dodržování statutárních stanov.⁴ Statuta neboli artikule určovala pravidla fungování cechu, obsahovala normy pro provoz a zachování kvality výrobků, pro přijímání členů, vzdělávání řemeslnických učňů a reflektovala i zásady dobrých mravů. Obvykle byla uložena v pokladnici spolu s privilegii, pečeti a ostatními písemnostmi, ale také s cechovním majetkem.⁵

Cechy dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin, kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy tovaryšů, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly nekalou soutěž a kontrolovaly přijímání nových mistrů. Starobylé zvyklosti a vnitřní uspořádání přísně dodržovaly.⁶

Důležitou osobou pro zřízení a chod cechu byl tzv. „obman.“⁷ Zatímco například v Chebu a jiných městech docházelo ke komunikaci mezi cechy a městskou radou, situace v ašské oblasti byla poněkud jiná. Odlišnost byla dána držbou panství. Cechy zde byly podřízeny přímo vrchnosti v podobě významného rodu Zedtwitzů. Jejich držba územně

¹ Bratrstvo je chápáno ve smyslu dobrovolné organizace řemeslníků, zakládané původně z náboženských důvodů, cechem se rozumí řemeslnická korporace, jejíž členové museli být všichni příslušníky řemesla. Blíže SCHULZ, Knut. *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2010, s. 57.

² SIEGL, Karl. *Alt-Egerer Zunftleben*. Eger : J. Kobrtsch & Gschihay, 1916, s. 5.

³ Tj. Láska a rovnost.

⁴ PÁTROVÁ, Karin. *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem : polovina 16. – polovina 19. století*. Stará Boleslav : Oblastní muzeum Praha – východ v Brandýse nad Labem, 2010, s. 5.

⁵ SCHULZ, K. *Handwerk*. s. 57–60.

⁶ Srov. SIEGL, K. *Alt-Egerer Zunftleben*. s. 13–15.

⁷ „Obman“ je doložen i na území Chebska, kde v době jagellonské byl z řad tzv. vnitřní rady volen radní, který reguloval veškerou produkci v rámci svěřeného oboru. Pobíral část příjmů cechovního mistra formou pravidelného platu. Podléhali mu tzv. „přísežní mistři“ (Geschworene Meister), jejichž počet kolísal od dvou do čtyř a byli pravidelně každý rok obměňováni. Blíže HALLA, Karel a kol. *Umění gotiky na Chebsku*. Cheb : Galerie výtvarného umění v Chebu, 2009, s. 113.

spadala do hranic ašského výběžku, který současně tvořil i geografický rámec působnosti cechovní soustavy. Centrem řemeslné výroby byla sice Aš, ale ta pod sebou sdružovala i další místa, jako jsou např. Hranice, Podhradí, Krásná, atd.⁸

Ašský cech soukeníků a hřebíkářů započal svou činnost 1. března roku 1688. Nejstarší zápisy v cechovní knize reflektují založení společného cechu soukeníků a hřebíkářů. U osob působících ve společném cechu není možné s určitostí zjistit příslušnost ke konkrétnímu řemeslu, jelikož ve všech záznamech vystupují jako představitelé společenství. Na konci 17. století zde působil např. mistr Edigius Künzel, Sebastian Raab a Lorenz Kischwurth.

Spojení soukeníků a hřebíkářů (či také hřebičníků) je velmi zajímavé. Zatímco soukeníci jsou převážně spojeni s textilní výrobou, hřebíkář představuje jedno z odvětví kovářství, jehož specializace se vyvinula již v době lucemburské. Každý kovář však uměl sám vyrábět hřebíky, proto se řemeslné zaměření objevovalo jen velmi zřídka. Hřebíkáři se často zaměřovali i na výrobu cvočků.⁹

Soukenictví představuje jedno z nejstarších řemesel, což bylo dáno potřebou jeho výrobků.¹⁰ V minulosti se sukno nejčastěji používalo na kalhoty, sukně a pláště. Produktem je tkanina – sukno, jež se vyrábí v plátňové nebo keprové vazbě. Na rozdíl od tkalců vyráběli soukeníci na povrchu plstnatější sukna. K soukenictví příslušela složitější úprava vlněných látek valchováním. Zpočátku se do látek bušilo dřevěnými palicemi, později valchování probíhalo ve vodních sloupových valchách. Při valchování se sukna plstila, srážela a zhutňovala, následně se česala a postříhovala.¹¹

Skrovný počet příslušníků hřebíkářského řemesla mohl zapříčinit spojování s dalšími odvětvími. I když soukeníci mají na první pohled odlišné zaměření, vytvoření společného cechu s hřebíkáři mělo své praktické odůvodnění. Vyrobené cvočky sloužily jako spínací materiál pro sukno.

Stejně jako u ostatních řemesel bránilo dalšímu vývoji cechu soukeníků a hřebíkářů jeho konzervativní uspořádání. Již od 17. století docházelo k postupnému úpadku celé cechovní soustavy a ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, což se ale příliš

⁸ ALBERTI, Karl. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes IV*. Asch : Selbstverlag, 1940, s. 677.

⁹ WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách 1526–1620*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 496.

¹⁰ Blíže SCHULZ, K. *Handwerk*, s. 158–165.

¹¹ HUSA, Václav – PETRÁŇ, Josef – ŠUBRTOVÁ, Alena. *Homo faber: pracovní motivy ve starých vyobrazeních*, Praha : Academia, 1967, s. 89–91.

nedodržovalo. K tvrdším postupům bylo přistoupeno za vlády Karla VI., kdy byl 16. listopadu 1731 vydán Generální cechovní patent pro české země, kterým mj. byli pověřeni dozorem nad cechy cechovní inspektoři. Dne 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule pro cechovní pořádky dědičných zemí českých, které sjednotily cechovní předpisy především v oblasti vzdělávání řemeslnického dorostu, jejich mzdové podmínky a získání mistrovského práva.¹²

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo postupně k rušení některých cechů a nové se již nezřizovaly. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat živnosti i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby.“ Tím vznikla kategorie svobodných živností, která nevyžadovala cechovní organizaci.¹³

Roku 1784 působil v Aši mistr soukeník Adam Heinrich Künzel, Christoph Künzel, Johann Erhard Leonhard a tovaryš Johann David Böttcher. Za hřebíkáře je jmenován Johann Jakob Haass, Christian Thoma a Christian Zapf.

Kdy přesně ašský cech soukeníků a hřebíkářů ukončil svou činnost, nebylo možné určit. Poslední zápis pochází ze 7. května 1836 a zaznamenává přijetí Johanna Heinricha Gütterera za tovaryše po řádném absolvování učení. Gottlob Gütter a Adam Leonhardt jsou označeni jako poslední dva ašští soukeníci. Roku 1850 zanechali svých živností, stejně tak jako všichni soukeníci v západních Čechách. Nebyli nadále schopni konkurovat velkým továrnám na výrobu sukna v Brně a Reichenbergu.¹⁴

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Dle záznamů v přírůstkové knize byly dne 29. června 1960 předány do archivu dokumenty MNV Aš. Jednalo se o 241 balíků z let 1945–1955 bez bližšího označení obsahu spisů a byly zaevidovány pod č. př. 114. O nakládání s dokumenty u původce či jejich uložení před převzetím do archivu se nedochovaly žádné písemné informace.

Úřední kniha vzniklá z činnosti cechu soukeníků a hřebíkářů v Aši má zachovalou předchozí signaturu 393 H, 132 G. Ta však nevznikla u původce fondu, nýbrž v pozdější

¹² VÍCE PÁTROVÁ, K. *Řemeslnické cechy*, s. 10.

¹³ TAMTÉŽ, s. 11.

¹⁴ ALBERTI, K. *Beiträge IV*, s. 827.

době. Ztráty, zničení nebo poškození dokumentů před převzetím do archivu však nejsou doložené, nicméně jsou zřejmé.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Archivní fond Cech soukeníků a hřebíkářů Aš je torzovitého charakteru a obsahuje cechovní knihu z let 1687–1836.

Po převzetí dokumentů MNV Aš do archivu došlo k vytrídění cizích původců, a tak byl vyřazen i archivní fond Cechy Aš (EL NAD 243). Při zpracování archivního fondu Cechy Aš roku 2011 bylo rozhodnuto o novém přerozdělení podle původců na jednotlivé cechy či sdružení cechů. Písemnosti vzniklé z činnosti cechu soukeníků a hřebíkářů byly převedeny do nově vzniklého fondu Cech soukeníků a hřebíkářů Aš (EL NAD 1540), Úřední záznam č. 130/2011 ze dne 24. listopadu 2011, č. j. SOAP/020-0702/2011. Jednalo se o jednu úřední knihu (0,03 bm).

K archivnímu fondu soukeníků a hřebíkářů nebyl v minulosti vytvořen inventární soupis. Údaje bylo však možné zjistit z inventáře fondu Cechy Aš (EL NAD 243) pořízeného již roku 1964 Fr. Veselým, L. Hudlickou a J. Slavíkem. Jmenovaný soupis byl ale plný chyb a nepřesností. Kniha zápisů cech z let 1688–1836 (inv. č. 1) byla datována 1688–1828. Z výše uvedeného důvodu bylo tedy roku 2011 přistoupeno k novému zpracování.

Při zpracování nebyly vyřazeny žádné jednotliviny nearchivní povahy ani archiválie z důvodu přehodnocení významu. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,03 bm a tvoří jej jedno inventární číslo.

Po jazykové stránce je archivní fond zcela německý. Jeho fyzický stav není dobrý. Úřední kniha má stržený přebal, zašpiněné stránky a je napadená insektem.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

I přestože se inventarizovaný archivní fond zachoval pouze torzovitě, cechovní kniha přináší několik druhů informací. V prvé řadě se jedná o ustanovení cechu roku 1688, dále odráží účetní záznamy, doklady o zaplacení dluhů, či výpisy kvartálů mistrů Edgia Künzla, Sebastiana Raaba a Lorenze Kirschwurtha. Ve velké míře také reflektuje osoby spojené s cechovní výrobou. Konkrétně jsou zmíněni přijímaní učňové a tovaryši,

ale také nově jmenovaní mistři s odkazem na vykonání mistrovského díla. Na základě těchto pečlivě vedených zápisů o členech cechu je možné interpretovat a dohledat dědickou praxi ve smyslu přesunu profese z otce na syna.

K hlubšímu studiu dějin cechu soukeníků a hřebíkářů v Aši bude potřeba využít i archiválie uložené v dalších archivních fondech. Pro získání komplexního pohledu na problematiku by bylo zapotřebí nahlédnout také do fondu Archiv města Aš (EL NAD 252).

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Ve Státním okresním archivu Cheb archivní fond Cech soukeníků a hřebíkářů Aš uspořádala a archivní pomůcku v září až prosinci 2011 sestavila Jana Kolouchová.

Cheb, 14. ledna 2015

PhDr. Jana Kolouchová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Cheb, *Archiv města Aš*, EL NAD 252.

Literatura

ALBERTI, Karl. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes IV*. Asch : Selbstverlag, 1940.

HALLA, Karel a kol. *Umění gotiky na Chebsku*. Cheb : Galerie výtvarného umění v Chebu, 2009.

HUSA, Václav – PETRÁŇ, Josef – ŠUBRTOVÁ, Alena. *Homo faber: pracovní motivy ve starých vyobrazeních*. Praha : Academia 1967.

PÁTROVÁ, Karin. *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem : polovina 16. – poloviny 19. století*. Stará Boleslav : Oblastní muzeum Praha – východ v Brandýse nad Labem, 2010.

SEDLÁK, Vladimír. O ceších a jejich archivech. *Archivní příručka: sborník přednášek o archivní praxi*, 1948, s. 197–223.

SCHMIDT, Georg. *Zunftordnung der Leinenweber in Neumarkt (1662)*. *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1913, s. 383–392.

SCHULZ, Knut. *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2010.

SIEGL, Karl. *Alt-Egerer Zunftleben*. Eger : J. Kobrtsch & Gschihay, 1916.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Příloha č. 1

Seznam použitých zkratek

bm	běžný metr
č. j.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
MNV	místní národní výbor
SOkA	Státní okresní archiv
ukn	úřední knihy

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
------------	-------	---------------	-------------------

I. KNIHY

1	Kniha zápisů cechu soukeníků a hřebíkářů (Handwerks- Buch Eines erbaren Handwerks der Tuchmacher und Nagelschmiede zu Ascha) – úvodní ustanovení cechu 1688 – kvartální příspěvky 1688–1693 – účetní záznamy, doklady o zaplacení dluhů 1714–1716 – čtvrtletní zápisy se jmenným seznamem mistrů 1714–1721 a 1790–1836 – seznamy přijatých učňů do cechu soukeníků 1828–1836 – zápisy o přijímaných tovaryších 1687, 1707–1816 – zápisy o nově jmenovaných mistrech s odkazem na vykonání mistrovského díla 1691–1828 Něm., 16,5 x 19,5 cm, vazba z lepenky, hřbet kožený, vázací tkalouny; stržený přebal, zašpiněné stránky, napadená insektem Předchozí sign.: 393 H, 132 G	1688–1836	ukn 1
---	--	-----------	-------

Název archivní pomůcky:	Cech soukeníků a hřebíkářů Aš
Značka archivního fondu:	Cech soukeníků a hřebíkářů Aš
Časový rozsah:	1688–1836
Počet evidenčních jednotek:	1 (1 úřední kniha)
Počet inventárních jednotek:	1
Rozsah v bm:	0,03
Stav ke dni:	14. 1. 2015
Zpracovatel archivního fondu:	PhDr. Jana Kolouchová
Zpracovatel archivní pomůcky:	PhDr. Jana Kolouchová
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	5
Schválil:	Mgr. Karel Halla dne 14. 1. 2015–čj. SOAP/020-0041/2015